

KAJ AEJMELEUS

VÄKIVIINAN JA MALLASJUOMAN VALVONNASTA SKANDINAVIASSA

Sosiaalisesti ajattelevassa yhteiskunnassa tulee olla ja onkin alkoholipolitiikan päämääränä pyrkimys rajoittaa alkoholijuomien nauttimisesta johtuvia haittavaikutuksia mahdollisimman vähiin. Tämä periaate on omaksuttu myös kaikissa Pohjoismaissa alkoholin valmistusta ja kauppaa koskevassa lainsäädännössä. Kuitenkin jo tavat, miten tähän tavoitteeseen päästään, eroavat ratkaisevasti toisistaan, sillä Norja, Ruotsi ja Suomi ovat valinneet valtion monopolin hoitamaan alkoholikauppaa, kun taas Tanska on säilyttänyt alkoholijuomat vapaassa kaupassa. Tanska omaksui nimittäin jo varhaisessa vaiheessa alkoholille korkean verotuslinjan ja teki täten mahdolliseksi käyttää alkoholijuomien tukku- ja vähittäiskaupassa yksityisiä kauppiaita, viinikauppiaita ja ravintoloitsijoita, tosin viranomaisten valvonassa.

Alkoholikaupan monopolia hoitaa Norjassa A/S Vinmonopolet, mutta Ruotsissa on monopoli jaettu kahden valtionyhtiön kes-

ken siten, että alkoholin maahantuontia, tuotantoa ja tukkukauppaa hoitaa Ab Vin- & Spritcentralen ja vähittäismyyntiliikkeenä toimii Nya Systemaktiebolaget.

Edellä mainittu eroavuus Tanskan ja muiden Pohjoismaiden välillä ei ole kuitenkaan väkiviinan osalta niin selvä kuin nautintotarkoitukseen myytävän alkoholijuoman osalta. Tanskassa sai nimittäin vuonna 1881 perustettu A/S De Danske Spritfabrikker viranomaisten kehotuksen, vuoden 1918 huonon raaka-ainetilanteen vuoksi, yrittää yhdistää monet pienet tanskalaiset väkiviinanvalmistajat yhdeksi suuryritykseksi. Yhdistyminen oli tapahtunut tosiasia vuonna 1923, jonka jälkeen hiiva- ja väkiviinat tuotanto on keskittynyt Tanskassa kokonaan A/S De Danske Spritfabrikkerille.

Ruotsissa valmistaa väkiviinaa 67 perunapolttimoa sekä 18 sulfiittiväkiviinatehdasta ja Norjassa 8 perunapolttimoa sekä 3 sulfiittiväkiviinatehdasta. Puhdistetun väkiviinan valmistus on kuitenkin molemmissa

maissa pidätetty monopoliyhtiöiden yksinoikeutena. Vain näille ovat myös perunapolttimot oikeutettuja myymään valmistaansa peruna- tai viljaväkiiviinaa.

Alkoholin valmistuksen ylin valvonta on eri Pohjoismaissa aina verottavan viranomaisen tehtävä. Tarkoituksena on varmistua siitä, että kaikki valmistettu alkoholi tulee veronalaiseksi ja ettei verovapaata väkiiviinaa käytetä muuhun kuin lain sallimaan tarkoitukseen. Valvonnan perustana on kirjanpito sekä mikäli mahdollista sinetein tai lukoin suljettu valmistusjärjestelmä. Muodostunut väkiiviina mitataan joko läpivirtausmittarilla tai mittasäiliöissä.

Aikaisemmin käytetyistä alkoholin valmistusta valvoneista paikallistarkastajista on luovuttu ja varsinainen välitön valvonta on siirretty monopoliyhtiöille tai tähän valvontatehtävään nimetyille henkilöille, jotka ovat useimmiten alkoholia valmistavan teollisuuslaitoksen henkilökuntaan kuuluvia. Ruotsissa on kuitenkin perunapolttimoiden valvonta säilytetty edelleenkin erityisten tarkastajien tehtävänä siksi, että yhtä lukuun ottamatta kaikki muut 66 polttimoa sijaitsevat Etelä-Ruotsissa pienellä alueella ja ovat pieniä, useimmiten yksityisen maanvillielian omistamia ja käyttämiä, joten valvontaa ei asiallisesti toisin voida suorittaa. Polttimot ovat toiminnassa vain lokakuusta huhtikuuhun. Tarkastajat ovat toimissa myös vain polttokauden ajan.

Väkiiviinan maahantuonti ja maastavienti ovat Norjassa ja Ruotsissa monopoliyhtiöiden yksinoikeus. Näissä maissa voi kuitenkin sellainen väkiiviinan valmistaja, joka käyttää valmistamaansa väkiiviinaa kemiallisessa teollisuudessa, tuoda maahan viranomaisten luvalla väkiiviinaa. Ruotsissa voi lisäksi väkiiviinan valmistaja viedä vapaasti maasta valmistamaansa alkoholia. Tanskassa liittyy väkiiviinan maahantuontiin, joka tapahtuu kuten alkoholijuomien maahantuontikin kauppaministeriön yleisluvan no-

jalla, tullin lisäksi väkiiviinan valmistusveron suuruinen maksu 27 Tkr/litra 100 %. Samoin tuotaessa maahan alkoholipitoisia tuotteita, kuten esansseja ja ekstrakteja, joudutaan myös näistä maksamaan alkoholipitoisuuden mukaan vastaavansuuruista tuontimaksua.

Todettakoon yleisperiaatteena kaikissa Pohjoismaissa se, että vietäessä maasta alkoholia tai alkoholia sisältäviä tuotteita niiden hintaan sisältyvät verot ja muut veroluontoiset maksut palautetaan. Tanskassa on menty niin pitkälle, että siellä palautetaan vastaavat maksut senkin alkoholin osalta, joka sisältyy maasta viedyn tuotteen valmistuksessa muodostuneeseen häviöön.

Kuten aikaisemmin jo mainittiin, kuuluu väkiiviinan kauppa Norjassa ja Ruotsissa monopoliyhtiöiden ja Tanskassa A/S De Danske Spritfabrikkerin piiriin. Väkiiviinan ostoon tarvitaan yleensä myös viranomaisen antama lupa, joka on samalla todistus verovapaudesta. Pyrkimyksenä on, että ainoastaan nautintotarkoitukseen käytetty väkiiviina on veron alaista. Edellä mainittu lupa voi olla joko yleinen, jolloin se yleensä käsittää tieteellisen, lääkinnällisen ja opetustarkoituksen, tai yksityinen, jolloin se käsittää pääasiallisesti teknilliset ja teolliset tarkoitukset.

Norjan väkiivina-kaupalle ja sen valvonalle on ominaista se, että valvova viranomainen "Finans- og tolldepartementet" on siirtänyt alkoholivaltuutensa itsenäiselle elimelle "Nemnda för Teknisk sprit". Tähän kuuluu kolme jäsentä ja sihteeri. Jäseninä ovat monopolin edustaja puheenjohtajana, "Finans- og tolldepartementin" juristi sekä teollisuuden edustajana insinööri, minkä lisäksi sihteerinä toimii monopolin spritosaston johtaja. Jäsenet valitaan neljäksi vuodeksi, ja he toimivat täysin itsenäisesti ministeriön antamien säännösten ja määräysten mukaan.

Kaikissa Pohjoismaissa on lääkinnälliseen tarkoitukseen käytetty väkiviina kytetty lääkintöhallitusten valvontaan. Yleisenä pyrkimyksenä on, että apteekit ostavat väkiviinan suoraan monopoliyhtiöltä ja Tanskassa A/S De Danske Spritfabrikkerilta, kun taas muu lääkintätarkoituksiin tarvittavan alkoholin kauppa ohjataan tapahtuvaksi apteekeista. Norjassa on kehitys mennyt jo niin pitkälle, että sairaaloidenkin on pakko ostaa tarvitsemansa alkoholi apteekeista.

Kaikissa Pohjoismaissa on verottavan viranomaisen tehtävänä denaturoimisaineiden valinta ja niiden käytön määrääminen. Norjassa ja Ruotsissa suorittavat monopoliyhtiöt itse annettujen määräysten mukaan denaturoinnin, kun taas Tanskassa tulevat tulliviranomaiset denaturoimaan valmiiksi väkiviinan A/S De Danske Spritfabrikkerin suuriin säiliöihin, joista tehdas myy tilauksesta näitä denaturoituja väkiviinalajeja edelleen. Tämä onkin mahdollista sen vuoksi, koska Tanskassa on käytössä vain viisi denaturoitua väkiviinalajia. Alkoholin denaturointi voidaan suorittaa myös väkiviinaa käyttävässä teollisuuslaitoksessa, jolloin sen Norjassa ja Ruotsissa voi tehdä monopoliyhtiön edustaja tai tähän tarkoitukseen hyväksytty, myös kyseisen teollisuuslaitoksen palveluksessa oleva henkilö.

Todettakoon yhteisenä piirteenä Norjan, Ruotsin ja Tanskan osalta, että mallasjuomat ovat rinnastetut valmistuksen ja sen valvonnan puolesta virvoitusjuomiin. Tosin mallasjuoman valmistukseen tarvitaan Norjassa ja Ruotsissa verotusviranomaisten lupa, mutta Tanskassa riittää valtiovaraministeriölle tehty ilmoitus asiasta. Valmistuksen valvonta on yksinkertaista. Se on sama myös virvoitusjuomille ja se perustuu kirjanpitoon sekä pulloituslaitteissa oleviin pulloituslaskijoihin. Kirjanpito on selvää ja siitä tulee näkyä vain käytetyt raaka-ainemäärät, saatu vierremäärä, pulloitettu, panimosta

viety, sinne palautettu, siellä käytetty tai hävitetty mallasjuomamäärä. Vero maksetaan panimosta viedyn määrän mukaan, jolloin tietenkin otetaan huomioon verosta vapaina maasta viety, rikkoutunut, pilaantunut, jne. mallasjuoma. Erikoisuutena mainittakoon, että Tanskassa on jo panimotyöntekijöiden työehtosopimuksessa otettu huomioon jokaiselle työntekijälle oikeus nauttia panimossa kuusi pulloa mallasjuomaa päivässä, mikä olut on myös lainsäädännössä vapautettu verosta.

Mallasjuomien alhainen alkoholipitoisuus, taloudelliset sekä myyntitekniilliset syyt ovat aiheuttaneet sen, että mallasjuomien vähittäismyynti on siirretty Norjassa kokonaan ja Ruotsissa vahvaa olutta lukuunottamatta yksityisten vähittäiskauppaliikkeiden suoritettavaksi. Ruotsissa ovat tulokset olleet keskivahvan oluen vähittäismyyntin osalta niin hyvät, että siellä harkitaan myös vahvan oluen irrottamista monopolin piiristä ja siirtämistä vapaan kaupan hoidettavaksi.

Mallasjuomien vähittäismyyntiin ja anniskeluun liittyy Norjassa ja Tanskassa huomioon otettava erikoispiirre, sillä myöntäessään kyseisiin tarkoituksiin lupia kunnat määräävät valtiolle tulevan leimaveron lisäksi itselleenkin maksettavaksi lisämaksua. Maksu on saman kunnan alueella aina sama, mutta anniskelulupamaksu on vähittäismyyntimaksua korkeampi. Kaupungeissa ovat maksut korkeammat kuin maalaiskunnissa ja vuosittain perittävinä ne antavat kunnille sievoiset lisätulot.

Verrattaessa eri Pohjoismaissa käytössä olevia, väkiviinan valvontaa koskevia alkoholilainsäädäntöjä voidaan yhteisenä piirteensä todeta järjestelmien mukautuvaisuus ja joustavuus vallitseviin ja vaihtuviin olosuhteisiin sekä ennen kaikkea voimakas pyrkimys siirtää valvontaa pois korkeimmilta viranomaisilta ja antaa vastuu alkoholia valmistavalle ja sitä käyttävälle teollisuudelle. Eri maissa havaittavat eroa-

vuudet valvonnan suorittamisessa johtuvat usein vain siitä, miten pitkälle on edetty tällä kehityksen tiellä. Edellä mainittu kehitys onkin ainoa oikea, sillä ulkopuolisen suorittamalla tarkastuksella ei voida estää alkoholin väärinkäyttöä teollisuudessa, ellei myös laitoksen oma johto osallistu valvontaan.

Mallasjuomien valvonnan selvyys ja yksinkertaisuus, puhumattakaan vähittäismyynnin joustavuudesta, saa tarkkailijan toivottomana toteamaan, että Suomi lienee

kohta ainoa maa, jossa olut on sidottu vain monopoliyhtiön vähittäismyyntikaappoihin.

Palattuani juuri skandinaviselta kiertomatkalta näitä asioita tarkkailemasta tuntuu siltä, kuin Suomessa uutta alkoholilakia valmistettaessa olisi vielä kerran pysähdyttävä vakavasti harkitsemaan olutkysymystä sekä sitä, kannattaako laatia yksityiskohtainen alkoholilaki. Kehitys kulkee nimittäin sekä sosiaalisella että teknillisellä alalla niin nopeasti eteenpäin, että yksityiskohtiin puuttuva laki on jo valmistuessaan vanhentunut.